

Effectiviteit van VDAB-beroepsopleiding voor werkzoekenden en de meerwaarde van werkpleklers

Joost Bollens - VDAB

ABSTRACT

VDAB beschikt over een zeer uitgebreid aanbod van honderden beroepsopleidingen die door werkzoekenden kunnen worden gevolgd. Sommige hiervan worden op jaarbasis maar een paar keer georganiseerd. Door gestarte opleidingen over een periode van zeven jaar samen te nemen, werd het mogelijk om toch uitspraken te doen over de effectiviteit van een vijftigtal opleidingssecties, waarbij een opleidingssectie de bundeling is van inhoudelijk verwante opleidingen. Bovendien werd het zo ook mogelijk om per opleidingssectie na te gaan of de combinatie van een opleiding met een vorm van werkpleklers effectiever is dan het aanbieden van de opleiding zonder werkpleklers. De bevindingen zijn dat beroepsopleidingen voor werkzoekenden gemiddeld gezien een positief effect hebben. Wat betreft de combinatie van opleiding met werkpleklers is er geen algemene conclusie te trekken: voor sommige opleidingssecties is deze combinatie duidelijk een meerwaarde, voor andere niet.

Beroepsopleiding voor werkzoekenden blijft een belangrijk instrument in het activeringsbeleid. De internationale literatuur geeft dan ook aan dat het aanbieden van opleidingen positieve effecten kan hebben op de kans om werk te vinden (Bollens, 2014). In vele effectiviteitsstudies wordt evenwel alleen gekeken naar het effect van beroepsopleiding in het algemeen, zonder een verder onderscheid te maken op basis van de inhoud of de vorm van de opleiding. Nochtans bestaan er in de praktijk heel veel verschillende opleidingen en het is maar de vraag of die allemaal even effectief zijn. In deze bijdrage bespreken we de resultaten van een onderzoek¹ dat op basis van de VDAB-opleidingen wel een verder onderscheid maakt tussen verschillende types van opleiding.

Situering

Elders in dit themanummer over levenslang leren werd verslag uitgebracht over een onderzoek dat via technieken van machinelere nagaat of werklozen bij het zoeken van werk baat kunnen hebben bij het volgen van een opleiding (Bollens & Cockx, 2021). In dat onderzoek werd een behoorlijk geaggregeerd concept van beroepsopleiding gehanteerd. Op basis van de duur van de opleiding werden drie types van opleiding onderscheiden: opleidingen van korte duur (minimaal zes maanden), van middellange duur (zes tot tien maanden) en opleidingen met een langere duur. Mede door dit beperkt aantal klassen was het mogelijk om na te gaan of het volgen van een opleiding voor deelnemers met bepaalde kenmerken meer of minder effectief is.

¹ Niet gepubliceerd onderzoek, verdere inlichtingen kunnen bij de auteur worden bekomen

VDAB heeft in de praktijk een zeer uitgebreid aanbod van honderden verschillende beroepsopleidingen, gaande van een opleiding metselen tot een opleiding in professionele schoonmaaktechnieken, maar evenzeer gaande van medewerker boekhouding tot meer gespecialiseerde ICT-opleidingen. In wat volgt, rapporteren we over een intern onderzoek naar de effectiviteit van de VDAB-beroepsopleiding, waarbij een vijftigtal verschillende opleidingssecties worden onderscheiden. Inhoudelijk verwante opleidingen worden daarbij gegroepeerd in een opleidingssectie.

Het onderzoek op basis van machinelere en het hier behandelde onderzoek zijn erg complementair. In het eerste onderzoek gaat het erg geaggregeerd concept van opleiding samen met het bestuderen van de rol van deelnemerskenmerken. In het hier beschreven onderzoek is er dan weer sprake van een meer fijnmazig opleidingsconcept, maar wordt er niet bekeken of deelnemerskenmerken tot een verschil in effectiviteit leiden.

Methodologie

Om ook op het niveau van vijftig opleidingssecties nog zinvolle uitspraken te kunnen doen, zijn telkens voldoende observaties nodig. Dit kan alleen maar door opleidingen over verschillende jaren samen te bundelen. Zo werden in totaal meer dan 102 000 opleidingen geïdentificeerd, die van start gingen tussen 2013 en 2019. De uitstroom naar werk-gegevens werden geactualiseerd tot en met de maand februari 2020. Op die manier werd gepoogd om te controleren voor mogelijke effecten van de coronacrisis.

Voor dit onderzoek gebruiken we een matchingbenadering. Dat wil zeggen dat we voor iedere werkzoekende die een opleiding volgde, een andere werkzoekende zoeken in het werkzoekendenbestand die geen opleiding volgde, maar op vlak van *relevante kenmerken* heel sterk gelijkt op degene die deelneemt aan de opleiding. Op deze wijze wordt een zogenaamde vergelijkingsgroep samengesteld. De loopbaan van de werkzoekende uit de vergelijkingsgroep wordt dan beschouwd als een benadering van hoe de loopbaan van de (overeenkomstige) deelnemer aan opleiding er had uitgezien, mocht hij of zij niet hebben deelgenomen. Omdat een klassieke matching vlug op grenzen botst als men veel kenmerken wil gelijktrekken, gebruikten we *Propensity Score Matching*. Aangezien de deelname aan opleiding over een relatief lange periode werd bestudeerd (2013-2019), werd iedere deelnemer gematcht aan een niet-deelnemer die werkzoekend was in dezelfde periode dat de opleiding startte.

Resultaten

Men kan de deelname aan een opleiding beschouwen als een investering: dit gaat initieel gepaard met zekere kosten, die men hoopt te kunnen recupereren dankzij de toekomstige opbrengsten. Of de investering de moeite loont, kan dan bepaald worden door een afweging van kosten en baten.

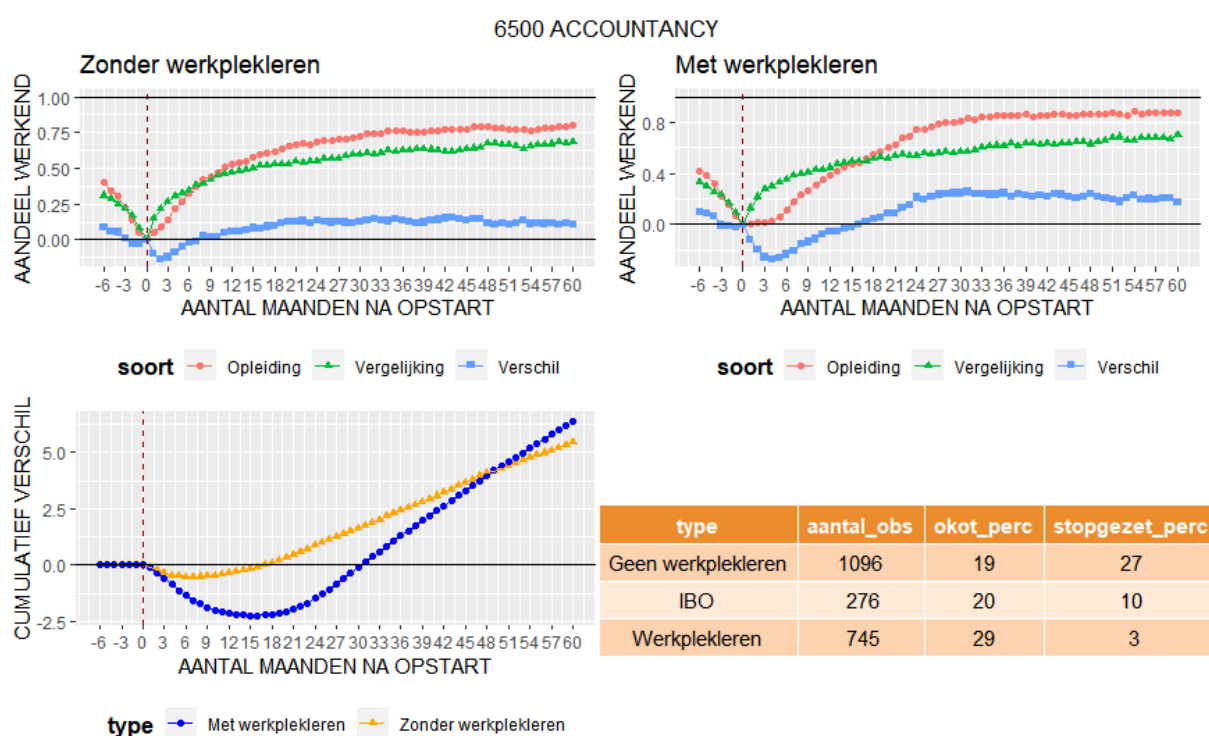
Tijdens de deelname aan de opleiding kan men zich niet, of alleszins minder intensief, bezig houden met het zoeken naar werk. Dit leidt tot het zogenaamde *lock-in* fenomeen: deelname aan een opleiding zal er gemiddeld gezien voor zorgen dat de deelnemer langer werkloos blijft dan wat het geval zou zijn geweest wanneer hij of zij niet had deelgenomen. Een verlenging van het verblijf in de werkloosheid zal, in vergelijking met het alternatief van werken, onder meer inhouden dan men langer op een lager inkomen blijft hangen. Tegenover deze kost staat dan de verwachting dat de opleiding op termijn leidt tot meer werkzekerheid, beter betaald werk en inhoudelijk meer aantrekkelijk werk.

Gedurende de afgelopen jaren is VDAB steeds meer belang gaan hechten aan het combineren van beroepsopleiding met één of andere vorm van werkplekleren. Of dit vanuit effectiviteitsstandpunt een goede zaak is, is een empirische kwestie.

Het is echter reeds duidelijk dat het probleem van de duur van het opleidingstraject zich hier nog meer uitgesproken stelt: het opnemen van een werkplekstage zal immers typisch de duur van het traject verlengen. In de bespreking van de resultaten maken we dan ook systematisch het onderscheid tussen opleidingen zonder werkpleklers en opleidingen in combinatie met een vorm van werkpleklers.

In dit artikel kunnen we niet de resultaten voor vijftig opleidingssecties bespreken, daarom beperken we ons tot een aantal typegevallen. Een eerste typegeval betreft de opleidingssectie 'Accountancy'. **FIGUUR 1** geeft een overzicht van de resultaten.

FIGUUR 1 \ Effectiviteit van opleidingen uit de sectie Accountancy

De twee grafieken bovenaan geven het resultaat voor respectievelijk de opleidingen zonder een vorm van werkpleklers (n=1096) en voor opleidingen in combinatie met een vorm van werkpleklers (n=745). De maand nul is de maand waarin men start met de opleiding, op dat moment is het aandeel werkenden in de deelnemersgroep (rood) en in de vergelijkingsgroep (groen) gelijk aan nul. Naarmate we meer naar rechts opschuiven, zullen meer opleidingen worden afgesloten en gaan meer deelnemers aan het werk. Na circa 30 maanden stabiliseert het aandeel werkenden zich rond 75 procent voor de groep zonder werkpleklers, en boven de 80 procent voor de groep met werkpleklers.

De blauwe lijn in de twee bovenste grafieken geeft het verschil weer tussen de deelnemersgroep en de vergelijkingsgroep (met name de verticale afstand tussen de rode en de groene curve). Zowel voor de groep zonder werkpleklers, als voor de groep met werkpleklers, duikt die blauwe curve vanaf de start van de opleiding onder nul: dit is het lock-in fenomeen, de vergelijkingsgroep doet het beter dan de deelnemersgroep. Opvallend is dat deze lock-in duidelijk meer uitgesproken is voor de groep met werkpleklers. Dit is weinig verbazend, want de werkplekopleiding verlengt de gemiddelde duur van het verblijf in de opleiding. Na verloop van tijd verdwijnt het lock-in effect en behaalt de deelnemersgroep betere tewerkstellingsresultaten dan de vergelijkingsgroep, bovendien is dit duidelijk meer uitgesproken bij de groep met werkpleklers.

Men kan de effectiviteit van een opleiding over de tijd heen zien als de oppervlakte tussen de rode en de groene curve (of tussen de blauwe curve en de horizontale as). Zolang er sprake is van een lock-in effect is dit oppervlak negatief, nadien wordt het positief. Dit roept de vraag op hoe lang het duurt vooraleer het initiële verlies ten gevolge van lock-in volledig is gecompenseerd door latere tewerkstellingswinsten. Dit wordt verder bekeken in de curve met betrekking tot het cumulatief verschil onderaan in **FIGUUR 1**. Zolang er sprake is van een lock-in effect, en de vergelijkingsgroep het dus beter doet dan de deelnemersgroep op het vlak van tewerkstelling, daalt deze cumulatieve curve. Ze bereikt een minimum op het moment dat de lock-in is afgelopen. Vanaf dan begint de curve te stijgen. Op het moment dat deze cumulatieve curve de horizontale as snijdt, is er een tewerkstellingswinst geboekt die gelijk is aan het verlies ten gevolge van de lock-in, en is er dus sprake van een volledige compensatie (wat betreft tewerkstelling) van de lock-in. We noemen dit het omslagpunt. Het is onmiddellijk duidelijk dat dit omslagpunt veel later bereikt wordt voor de groep met werkpleklers dan voor de groep zonder werkpleklers. Nadien convergeren de cumulatieve resultaten.

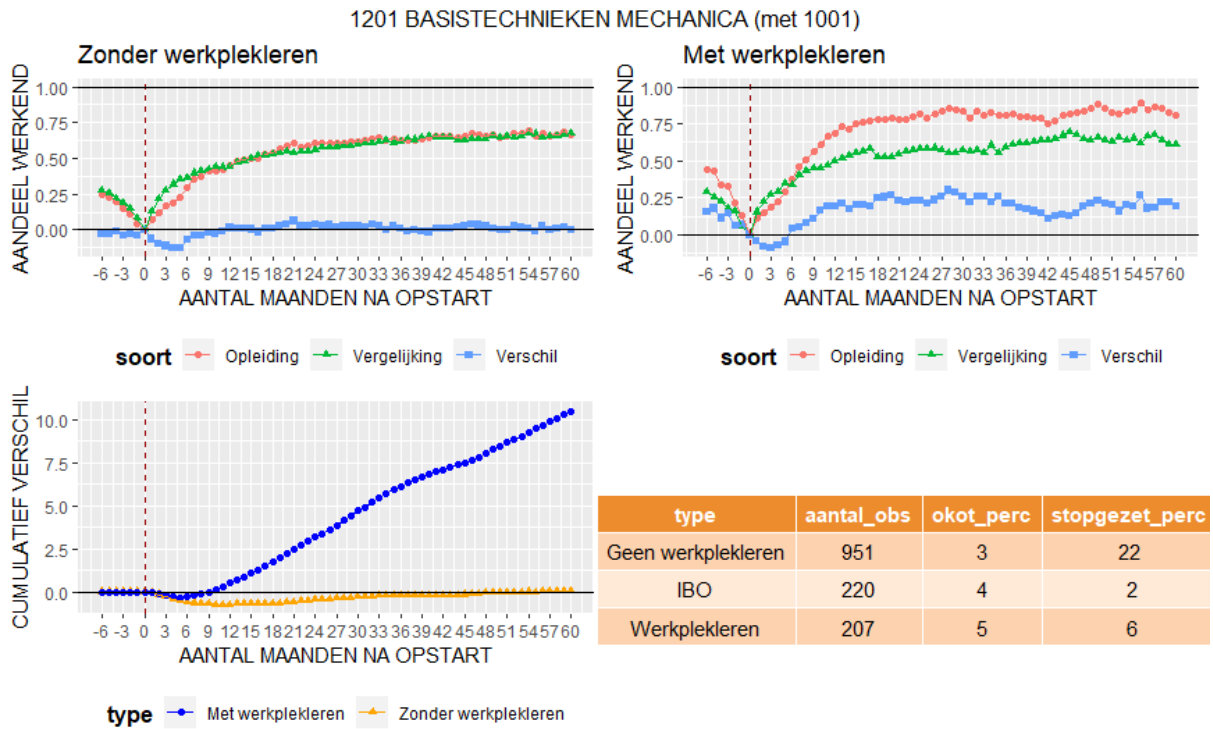
Hierbij valt op te merken dat de kost van lock-in meer omhelst dan enkel het verschil in tewerkstelling. **FIGUUR 1** suggereert dat deelnemers aan een opleiding met werkplekopleiding gemiddeld langer werkloos blijven, wat voor de overheid een extra kost betekent op het vlak van uitkeringen en lagere fiscale en parafiscale inkomsten (omdat de deelnemer aan een opleiding met werkpleklers later aan het werk gaat dan wat het geval zou zijn geweest bij het volgen van een opleiding zonder werkplekopleiding). Een verlenging van het verblijf in de werkloosheid, zal, voor deelnemers aan de vorm met werkplekopleiding onder meer inhouden dat ze langer op een lager inkomen blijft hangen. Dit alles moet afgewogen worden tegenover het feit dat na verloop van tijd de tewerkstellingswinst voor de vorm met werkpleklers duidelijk groter is dan voor de vorm zonder werkpleklers. Om deze afweging volledig te maken moet de effectiviteitsanalyse worden aangevuld met een kosten-batenanalyse, waar dan bijvoorbeeld ook rekening gehouden wordt met de kost van het organiseren van de opleiding. Dit viel echter buiten het bestek van dit onderzoek.

FIGUUR 2 heeft betrekking op een tweede typevoorbeeld, namelijk 'Basistechnieken mechanica'. Voor dit type van opleidingen lijkt de combinatie van opleiding met werkpleklers tot een duidelijke meerwaarde te leiden: na de initiële lock-in is er sprake van een positieve tewerkstellingswinst. De vorm zonder werkpleklers daarentegen lijkt in essentie geen meerwaarde te hebben voor de deelnemers, althans wat betreft de tewerkstellingsresultaten. Het is mogelijk dat de deelnemers, in vergelijking met niet-deelname, naar betere, beter betaalde of duurzamere jobs gaan. Aangezien we over deze elementen geen info hebben, moeten we ons beperken tot de info uit de grafiek.

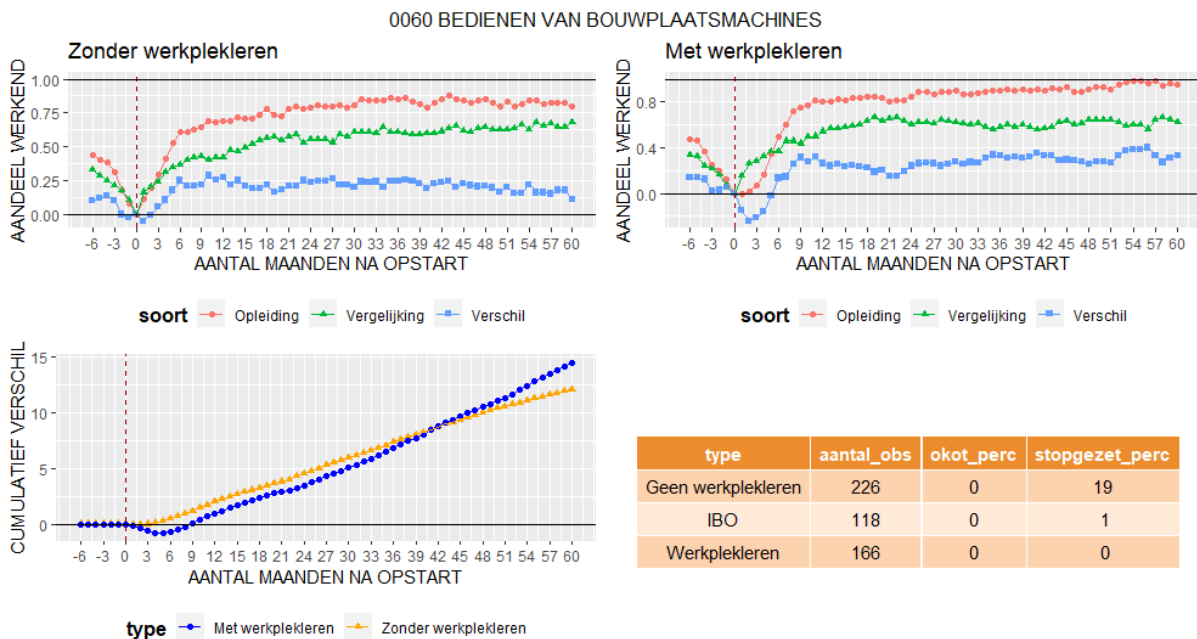
Een derde patroon is terug te vinden in **FIGUUR 3**, met betrekking tot de opleidingssectie 'Bedienen van bouwplaatsmachines'. Bij deze sectie zijn de resultaten voor de vorm met en zonder werkpleklers erg gelijkend, afgezien van een meer uitgesproken initiële lock-in effect bij de (gemiddeld langer durende) opleidingen met werkpleklers. Voor deze laatste vorm ligt het omslagpunt dan ook wat later in de tijd, maar nadien gaan de cumulatieve curves erg gelijkend op.

In de tabellen onderaan rechts van de drie bovenstaande figuren, staat ook steeds vermeld welk aandeel van de deelnemers de opleiding vroegtijdig heeft stopgezet (met uitsluiting van vroegtijdige stopzetting omwille van het vinden van werk). Bij sommige opleidingssecties gaat dit over 20 tot 30 procent van de deelnemers, bij andere is dit probleem minder uitgesproken. Wanneer de opleiding relatief kort na de start wordt stopgezet is dit wellicht niet problematisch ("foute inschatting", "dit is niets voor mij"). Uit de data blijkt dat dit soms pas na ettelijke maanden is, wat een verlies impliceert voor alle betrokkenen.

FIGUUR 2 \ Effectiviteit van opleidingen uit de sectie Basistechnieken mechanica

FIGUUR 3 \ Effectiviteit van opleidingen uit de sectie Bedienen van bouwplaatsmachines

Dit brengt ons tot de volgende conclusies: ten eerste hebben de beroepsopleidingen voor werkzoekenden gemiddeld gezien een positief effect. Rond dit positief effect zit weliswaar enige spreiding, sommige secties doen het minder goed, andere zetten een zeer sterk resultaat neer. Ten tweede kunnen we besluiten dat de combinatie van opleiding met een vorm van werkpleklers typisch langer duurt dan een opleiding zonder werkpleklers. Uit de resultaten blijkt dat in sommige opleidingssecties de combinatie van opleiding met een vorm van werkpleklers, ondanks de langere duur, op termijn effectiever is dan de opleiding zonder werkpleklers. In andere opleidingssecties is dit minder of niet het geval.

Het is overigens niet onmiddellijk duidelijk waarom de combinatie soms een meerwaarde heeft en soms niet. Om een antwoord te vinden op deze vraag, moeten de effectiviteitsresultaten wellicht aangevuld worden met specifieke terreinkennis op het niveau van de betrokken sectoren en beroepen.

Aanbevelingen

Op basis van het onderzoek kunnen de volgende aanbevelingen worden gemaakt. Ten eerste is het erg belangrijk om rekening te houden met de duur dat deelnemers in een actie zitten. Hoe langer de actie duurt, hoe groter haar resultaat nadien moet zijn om te compenseren voor deze duur. Bovendien, wanneer deelnemers aan de opleiding niet zouden hebben deelgenomen, zou een zeker aandeel ook werk gevonden hebben (*counterfactual*). Ook hiervoor moet men de uitstroom naar werk corrigeren (bijvoorbeeld door te werken met een vergelijkingsgroep). De klassieke meting van de uitstroom naar werk drie maanden na het einde van een competentieversterking, zoals VDAB die rapporteert, zegt dan ook niets over de effectiviteit. Er wordt immers niet gecorrigeerd voor de *counterfactual*, en door te meten vanaf het einde van de actie wordt de duur van deelname volledig genegeerd.

Ten tweede zou het goed zijn om de informatie dat sommige opleidingssecties sterkere resultaten halen dan andere, te gebruiken bij het vormgeven van het toekomstig opleidingsaanbod. Dit gaat niet alleen over het afbouwen (van minder goed presterende) of het versterken van (wel goed presterende) opleidingssecties, het kan ook gaan over het hervormen van bepaalde opleidingen of bepaalde opleidingsinhoud. Verwijzend naar de resultaten van het parallel onderzoek op basis van machinelere, kan het overigens ook gaan over de vraag of wel altijd de meest geschikte kandidaten werden gealloceerd.

Ten derde zagen we dat de combinatie van opleiding met een vorm van werkplekleren soms superieur is wat betreft de effectiviteit, maar dit zeker niet altijd het geval is. Het verdient aanbeveling om verder te onderzoeken *wanneer, waarom en voor wie* de combinatie met werkplekleren een voordeel oplevert.

Ten vierde stemt het relatief hoge aandeel deelnemers die de opleiding voortijdig stopzetten tot nadenken. Het zou goed zijn om niet alleen bij de aanvang te kijken naar de motivatie van de kandidaten, maar ook om dit *en parcours* te blijven opvolgen.

Tekortkomingen en pistes voor verder onderzoek

In deze nota verenigen we de baten van opleiding tot 'de kans op werk'. Het zou uiteraard wenselijk zijn om ook te kijken naar het effect van deelname aan de opleiding op de jobkwaliteit, de arbeidstevredenheid en de loonhoogte, maar deze gegevens zijn momenteel niet beschikbaar.

Verder werd reeds vermeld dat voor een finale beoordeling van opleidingen de effectiviteitsresultaten moeten worden aangevuld met een kosten-baten analyse. Daarbij moet men overigens voor ogen houden dat, zeker in het geval van meer langdurige opleidingen, de termijn waarin kosten en baten moeten worden opgevolgd, overeenkomstig langer is. In het onderzoek werd bijvoorbeeld ook gekeken naar driejarige opleidingen, zoals verpleegkunde. De in het onderzoek gehanteerde opvolging tot zestig maanden na de start van de opleiding is duidelijk nog veel te kort om recht te doen aan het effect van dergelijke langdurige opleidingen.

Tot slot kan nog vermeld worden dat in dit onderzoek niet gekeken werd naar mogelijke relaties tussen deelnemerskenmerken en effectiviteit. Wellicht kan hier in de toekomst meer over worden geleerd door het inzetten van technieken van machinelere.

BIBLIOGRAFIE

- Bollens, J. (2014). Effectiviteit van opleiding voor werklozen. *Over.Werk. Tijdschrift van het Steunpunt WSE*, 24(2), 46-50. Leuven: Steunpunt Werk en Sociale Economie / Uitgeverij Acco.
- Bollens, J., & Cockx, B. (2021). Onderzoek naar de effectiviteit van opleidingen voor werklozen met machineleertechnieken, *Over.Werk. Tijdschrift van het Steunpunt Werk*, 31(2), 123-130.